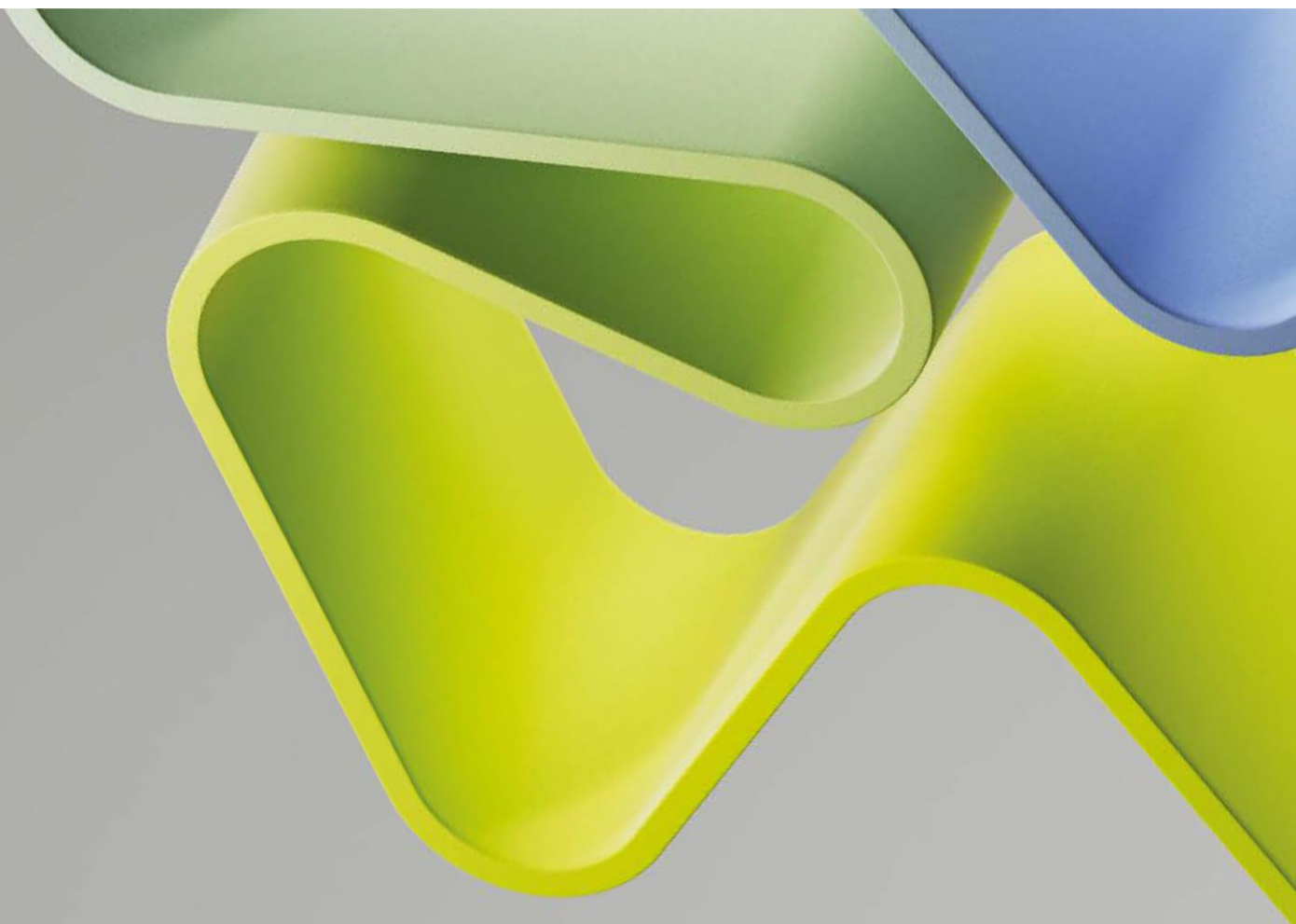

Budsjettforslag 2026

Innspill til forskningsprioriteringer i statsbudsjettet 2026

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Innspill til forskningsprioriteringer i statsbudsjettet 2026	4
Et kunnskapssamfunn for framtiden	5
Styrket konkurransekraft og innovasjonsevne	6
Miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft	7
Høy kvalitet og tilgjengelighet i forskning og høyere utdanning	8

Forord

Forskningsrådets budsjettforslag skal bidra til helhet i forskningspolitikken og er vårt viktigste formelle til Regjering og Storting om hvordan forskningsinnsatsen bør prioriteres og innrettes for å ivareta samfunnets kunnskapsbehov, bidra til verdiskaping og sikre høy kvalitet og tilstrekkelig kapasitet i forskningssystemet.

Forskningsrådets budsjettforslag 2026 er utformet med to deler:

- I. Et overordnet forslag til volum og innretning på offentlig FoU-innsats i 2026 og fremover, i tråd med langtidsplanens mål og prioriteringer
- II. Departementsvise budsjettforslag for 2026 med konkrete forslag til satsinger som følger opp de overordnede prioriteringene i del I og departementenes sektoransvar for forskning

Forskningsrådets innspill til forskningsprioriteringer i statsbudsjettet 2026 skal bidra til å realisere langtidsplanen for forskning og høyere utdanning 2023-2032 samt ivareta nye kunnskapsbehov som ikke er omtalt i langtidsplanen.

Når budsjettforslaget knyttes tett til langtidsplanens mål og ambisjoner gir det kontinuitet i Forskningsrådets rådgiving til myndighetene, og vi bidrar til å realisere den forskningspolitikken som er besluttet av regjering og storting. Dette innebærer at budsjettforslaget utformes i henhold til dynamikken i langtidsplanens fireårige syklus. Budsjettforslag 2026 er år tre i denne.

Innspill til forskningsprioriteringer i statsbudsjettet 2026 er vedtatt av Forskningsrådets styre 24. oktober 2024.

Innspill til forskningsprioriteringer i statsbudsjettet 2026

Innspill til forskningsprioriteringer i statsbudsjettet 2026

Forskningsrådets overordnede råd for forskningsprioriteringer i statsbudsjettet 2026 er at

offentlige FoU-investeringer må økes til minst 1,2 prosent av BNP over den kommende femårsperioden for å utløse mer forskning og innovasjon av høy kvalitet for økt nasjonal sikkerhet og rask omstilling.

Et kunnskapssamfunn for framtiden

Økt geopolitisk spenning og rivalisering, klimaendringer og tap av biologisk mangfold, demografiske endringer, raske og uoversiktlige teknologiske skift, samt store omstillingsbehov i næringslivet og i offentlig sektor er utviklingstrekk som fremheves i regjeringens perspektivmelding. Utfordringene kjennetegnes av stort alvor og behov for raske løsninger, men utgjør samtidig en mulighet for omstilling, fornyelse og viktige kunnskapsgjennombrudd. Skal Norge få til nødvendig omstilling raskt nok til å møte utfordringene, må den offentlige FoU-innsatsen trappes opp til minst 1,2 prosent av BNP over den kommende femårsperioden. Tilsvarende ambisjoner er besluttet av både Finlands riksdag¹ og Sveriges regjering². Begge land begrunner veksten i offentlig FoU-innsats med behov for bærekraftig økonomisk vekst, verdiskaping og konkurransekraft. Det er behov for å utløse økt FoU-innsats for produktivitetsvekst og omstilling i næringslivet samt ivareta store forskningsbehov for å styrke nasjonal sikkerhet og for å håndtere en betydelig personellmangel i helse- og velferdssektoren. Noen utfordringer kan løses gjennom en tydeligere prioritering av dagens innsats.

En offentlig andel på 1,2 prosent av BNP vil utgjøre en vekst på om lag 12 mrd. kroner sammenlignet med gjennomsnittet for årene 2019-2023 (løpende priser). Skal man innfri NATOs ambisjon om at FoU-andelen av forsvarsutgiftene skal utgjøre to prosent vil det kreve et vesentlig løft i forsvarsrelatert FoU utover dagens nivå. Norske forskningsmiljøer lykkes godt i Horisont Europa, men for å sikre fortsatt suksess må forskningsmiljøene ha rammebetingelser som gjør dem attraktive internasjonalt. Et løft i EUs ambisjonsnivå og økonomiske ramme for kommende rammeprogram for forskning og innovasjon vil ventelig øke Norges kontingent.

Norge står overfor et nytt trussel- og risikobilde som er sammensatt og griper inn i alle sektorer. Regjeringen skal styrke framtidens forsvarsevne ved å satse mer på forskning og utvikling for et fleksibelt og tilpasningsdyktig forsvar. Dette fordrer at barrierer mellom militær og sivil sektor bygges ned slik at aktørene finner sammen og drar nytte av hverandre. Det er behov for å styrke kunnskapsutviklingen om sammensatte trusler, nasjonale sårbarheter og sivil motstandskraft innenfor et helhetlig forskningssystem for åpen, skjermet og gradert forskning. Dette må inkludere en kapasitetsøkning i FoU-innsatsen på et datadrevet forsvar, noe som forutsetter utvikling av tungregnekapasitet og kunstig intelligens (KI).

Forskningens funn og resultater må komme raskere til anvendelse i politikk, forvaltning, næringsliv og offentlig sektor. Utfordringer må håndteres med kunnskapsbaserte avbøtende tiltak som er treffsikre, ikke har vesentlige negative effekter og er kostnadseffektive. Innretningen på offentlig FoU-innsats

¹ Act on Research and Development Funding in 2024–2030

² regeringen.se/pressmeddelanden/2024/09/

må i større grad håndtere omstillingssvikten i samfunnet og det må etableres mekanismer for bedre samordning på tvers av sektorer og departementer. Samfunnsoppdrag er en ny metodikk for å møte komplekse utfordringer og denne må videreutvikles.

Norske forskningsinstitusjoner må sikres vilkår som gjør de attraktive i møte med økt internasjonal konkurranse om forskertalenter. Forskningssystemet må være skalert til å støtte alle samfunnssektorer med nødvendig kompetanse og kapasitet til å møte utfordringene og dra nytte av muligheter som oppstår. Innsatsen for å fremme høy kvalitet og tilrettelegge for kunnskapsgjennombrudd i alle deler av forsknings- og innovasjonsskjeden må styrkes og balansen mellom grunnforskning, anvendt forskning og innovasjon må være god.

Forskningsrådets satsinger har vært instrumentelle i å gjennomføre både tematiske og strukturelle forskningspolitiske prioriteringer samt å styrke kvaliteten i norsk forskning³. Forskningsrådet spiller en viktig rolle i å få fram prosjekter som kan videreutvikles i andre deler av virkemiddelapparatet til produkter og tjenester i markedet. Ved vekst må andelen av offentlige FoU-midler over Forskningsrådets nasjonale konkurransearenaer økes for å sikre høy kvalitet på forskningen, strategisk innretning av innsatsen og rask iverksetting av FoU-politiske prioriteringer, samt mer dynamikk i samarbeidet mellom forskningsinstitusjonene og mellom forskningsinstitusjonene og offentlig og privat sektor. Forskningsrådets nasjonale konkurransearenaer sikrer at midler til forskning blir tilgjengeliggjort for alle relevante aktører. Forskningsrådets andel av offentlig FoU-innsats har i gjennomsnitt utgjort 26,6 prosent fram til 2019. Fra dagens knappe 23 prosent bør Forskningsrådets andel, over tid, opp på 30 prosent for å bidra til nødvendig omstilling gjennom høy kvalitet, riktig retning og fart på FoU-innsatsen. Dette vil ha positive ringvirkninger for forskningssystemet som helhet og for dets evne til å tilby kunnskap samfunnet behøver. En større andel gjennom Forskningsrådet forutsetter et tett og godt samspill med aktørene i forskningssystemet.

Regjeringens Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2023-2032 setter retning for forskningspolitikken. Forskningsrådets innspill til forskningsprioriteringer i statsbudsjettet 2026 er vårt råd for hvordan forskningsinnsatsen kan sikre gjennomføringen av langtidsplanen og ivareta samfunnets øvrige kunnskapsbehov for å møte utfordringer som ikke er omtalt i planen. Nedenfor følger våre prioriteringer innenfor Langtidsplanens overordnede mål. Konkrete forslag til satsinger som understøtter langtidsplanens mål og prioriteringer, samt imøtekommer nye kunnskapsbehov, er omtalt i vårt budsjettforslag overfor de enkelte departementene.

Styrket konkurransekraft og innovasjonsevne

Perspektivmeldingen peker på at produktiviteten i norsk økonomi må styrkes samtidig som underskuddet på kompetent arbeidskraft må dekkes inn. Dette krever blant annet at næringslivet er innovativt og omstillingsdyktig for at det skal kunne finansiere og bidra til å utforme framtidens velferdssamfunn, realisere lavutslippssamfunnet og utnytte mulighetene i bærekraftig og digital verdiskaping. Regjeringens mål om at næringslivets FoU-investeringer skal utgjøre 2 prosent av BNP innen 2030 fordrer også etablering og skalering av selskaper som innoverer innenfor avanserte teknologier (deep-tech), økt FoU i eksisterende virksomheter samt tilgang på relevant kompetanse. En stor utfordring for norsk omstillingsevne og konkurransekraft er at norske bedrifter sakker akterut i bruken av KI⁴, skalering av oppstartsselskaper er utfordrende og tilgangen på risikokapital er svært begrenset⁵. I tillegg mangler vi spisskompetanse innenfor fremtidsrettet teknologi.

Det må sikres bedre mekanismer for risikoavlastning samtidig som investeringsvolumet i den næringsrettede porteføljen for grønn og digital omstilling må økes på tvers av virkemiddelaktørene. Et innovativt næringsliv trenger også tilgang på tålmodig kapital for å realisere FoU-investeringer. Banebrytende forskning er essensielt for å få fram nye idéer og løsninger for næringslivet, og en

³ Meld. St.5 (2022-2023) Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2023-2032

⁴ Abelia: Omstillingsbarometeret 2024

⁵ NOU 2018:5 Kapital i omstillingens tid

større del av den offentlige FoU-innsatsen må innrettes slik at den utløser en forskningsdrevet omstilling av samfunnet. Dette krever at forskningssystemets kapasitet og kompetanse i arbeidet med utvikling og omstilling av norsk næringsliv må løftes. Det er i tillegg viktig for nasjonal sikkerhet å utdanne kunnskapsrike kandidater innenfor digital teknologi, som kan sikkerhetsklareres.

Offentlig sektor står allerede i store utfordringer som mangel på arbeidskraft og finansiering⁶. Dette krever omstilling og økt satsing på forskning og innovasjon som kan få fram kunnskap for en god og kostnadseffektiv ivaretagelse av fellesskapets midler og produksjon av tjenester. Dette gjør det nødvendig å styrke forskningen for å utforske og utvide handlingsrommet for utvikling av velferds-samfunnet. Forskningen spiller en nøkkelrolle i å finne nye, smarte løsninger, evaluere effektiviteten av eksisterende løsninger og tilby kunnskap om hvordan ideer kan skaleres og tilpasses nye kontekster. Det går betydelige midler til offentlige innkjøp som i større grad må rettes inn mot innovative anskaffelser med en tydelig FoU-komponent. Mange offentlige aktører vil ha stor nytte av å styrke samarbeidet med leverandører for å utvikle bedre produkter og tjenester.

Norge har en betydelig kunnskapsberedskap i forskningen som utføres ved universiteter, forskningsinstitutter, helseforetak og i næringslivet. Det trengs nye virkemidler som sikrer at forskningens resultater raskere blir tatt i bruk i næringsliv og offentlig sektor og i enda større grad enn i dag. Vi trenger mer kunnskap om hva som virker for å få til et bedre samspill mellom forskning og brukere av forskning samt hvordan vi kan utvikle en enda mer effektiv forsknings- og innovasjonspolitik.

Med vekst i forskningsinnsatsen i 2026 vil Forskningsrådet:

- videreutvikle arenaer og virkemidler for forskning, eksperimentering og innovasjon i næringslivet for grønn og digital omstilling samt økt sikkerhet;
- øke innsatsen på muliggjørende, digitale og industrielle teknologier;
- styrke innsatsen på digitalisering, organisering og kompetanseutvikling i offentlig sektor generelt og spesielt for å løse helsepersonellkrisen.

Miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft

Bærekraftig utvikling innenfor jordens tålegrenser er det overordnede målet for verdenssamfunnets tilslutning til FNs Agenda 2030. Ifølge FNs *The Sustainable Development Goals Report 2024* har den globale innsatsen for å realisere bærekraftmålene stagnert siden 2020. I 2024 er det bare 16 prosent av målene som ligger an til å bli realisert innen 2030, som er ett prosentpoeng opp fra 2023.

Norges tilslutning til Parisavtalen pålegger oss å bidra til at avtalens langsiktige temperaturmål nås. Dette krever at utslipp av klimagasser må reduseres raskt i alle sektorer. Forskning for utslippskutt og klimatilpasning er sentralt for at myndighetene skal kunne fatte kunnskapsbaserte beslutninger. I perspektivmeldingen forutsettes det at verden vil lykkes med å begrense global oppvarming i tråd med Parisavtalens mål og at Norge vil klare omstillingen til et lavutslippssamfunn. Dersom vi ikke får til raske og omfattende reduksjoner vil de negative konsekvensene for miljø og samfunn bli betydelige og langtidsutsiktene for Norges økonomi være langt mer dystre enn prognosene tilsier.

Menneskelig aktivitet utøver et vesentlig press på biomangfold og nødvendige klima- og økosystemtjenester. Klimatiltak for å realisere det grønne skiftet står for en betydelig del av presset på naturen og arealutviklingen i Norge skjer til dels i strid med de mål og prinsipper Stortinget har fastsatt for å sikre en bærekraftig utvikling. Det trengs et løft til forskning og innovasjon for en helhetlig forvaltning på naturens premisser, forebygging av naturfarer og en mer klimarobust samfunnsutvikling.

En sentral utfordring i perspektivmeldingen er kampen om arbeidskraften. Omsorgsoppgavene blir flere, men vi blir ikke flere i yrkesaktiv alder til å utføre dem. Økte spenninger i verden, klima- og naturendringer og avtagende petroleumsaktivitet forsterker behovet for å bruke ressursene godt og riktig. Små forskjeller og stabil tilgang på velferdstjenester må bevares i møte med omstillingene. Den

⁶ Meld. St. 31 (2023-2024) Perspektivmeldingen 2024

demografiske utviklingen og økt sosioøkonomisk ulikhet påvirker produktivitet, ressursutnyttelse og etterspørsel. For å opprettholde og videreutvikle velferdssamfunnet må andelen mennesker som står utenfor arbeidsliv og utdanning reduseres betydelig. Det trengs mer forskning for å sikre et godt utdanningssystem, økt deltakelse i arbeid og samfunnsliv og gode og effektive helse- og velferdstjenester som utnytter ny teknologi.

Det norske demokratiet kjennetegnes av verdier som likeverd, trygghet og tillit, men kompleksiteten i utfordringsbildet gjør samfunnet mer sårbart⁷. Det trengs økt innsats på forskning som gir en bedre risikoforståelse, samt om hvordan samfunnssikkerheten kan utvikles gjennom beredskap og systemer som ivaretar dagens og framtidige behov.

Norge har ambisjoner om å være en global partner i arbeidet med bærekraftmålene. Forskningsgjennombrudd innenfor fornybar energi, teknologiutvikling og helsetjenester vil være viktig for økonomisk og samfunnsmessig utvikling også i lavinntektsland. Bærekraftsutfordringene stiller nye krav til tverrfaglighet, til samarbeid mellom aktører i forsknings- og innovasjonssystemet og til samspillet med det sivile samfunnet⁸. Utviklingen av ny kunnskap og nye løsninger må forseres slik at disse kan tas i bruk raskt på alle relevante områder.

Med vekst i forskningsinnsatsen i 2026 vil Forskningsrådet:

- styrke innsatsen på forskning, forskningsdrevet innovasjon og teknologiutvikling som har potensiale til raskt å redusere utslipp og som bidrar til bærekraftig ressurs-, natur- og arealforvaltning;
- mobilisere til tverrsektorielt FoU-samarbeid og utvikle nye arbeidsformer for å redusere ulikhet og utenforskap samt videreutvikle samfunnets velferd og sikkerhet;
- mobilisere til internasjonalt forskningssamarbeid for å utvikle ny kunnskap og nye løsninger på bærekraftsutfordringene.

Høy kvalitet og tilgjengelighet i forskning og høyere utdanning

Høy kvalitet er avgjørende i alle deler av forskningen, fra grunnleggende forskning til forskningsdrevet innovasjon. Gjennombrudd som kommer med den grunnleggende forskningen fornyer fagfeltene, utvikler tverrfaglighet og gjør oss i stand til å møte også framtidige samfunnsutfordringer som vi ikke overskuer i dag. Dette er særlig viktig i en tid med stort behov for omstilling og innsats på nye områder. I tillegg er grunnleggende forskning viktig for samfunnets konkurransekraft. Den konkurransebaserte finansieringen av forskning må styrkes og med en særlig satsing på radikale forskningsidéer som kan bidra til banebrytende forskning på tvers av tradisjonelle fagområder og metoder. Dette vil gjøre det norske forskningssystemet i stand til å ta opp kunnskap som produseres utenfor landet samt å levere kunnskap som er oppdatert og relevant for samfunnet. En solid base i institusjonenes egen grunnleggende forskning er avgjørende for å få fram radikale idéer. Det må tilrettelegges for utvikling av fremragende miljøer som kan samarbeide med ledende forskere internasjonalt samt øke suksessraten i EUs rammeprogram for forskning og innovasjon.

Banebrytende fremskritt innenfor KI har ført til et veiskille for vitenskapen. KI fremskynder både vitenskapelige funn og analyser, samtidig som etablerte normer og verdier som ansvarlighet, åpenhet og menneskelig ansvar i vitenskapelig praksis utfordres. Dette krever særlig oppmerksomhet innenfor generativ KI. Fremtidige KI-innovasjoner kan både avbøte noen av disse utfordringene og introdusere nye. Det økende volumet og mangfoldet av data kombinert med nye og mer avanserte algoritmer gir store muligheter for forsknings- og innovasjonsmiljøer til å utvikle ny kunnskap, produkter og

⁷ Meld. St. 5 (2020-2021) Samfunnssikkerhet i en usikker verden

⁸ Utenriksdepartementet: Strategi for norsk engasjement med afrikanske land (2024)

tjenester. Når mulighetene for å modellere øker eksponentielt, sammen med nye muligheter for å utnytte og utvikle generativ KI, er det behov for betydelig mer tungregnekraft.

Kvanteteknologi vil ventelig gi grensesprengende gjennombrudd for økt kapasitet og fart i beregning av store datamengder. Det er imidlertid store utfordringer med denne teknologien som må løses før den kan komme til anvendelse i forskningen og i samfunnet. Det er derfor nødvendig å tilrettelegge for vesentlig økt tungregnekapasitet basert på dagens teknologi, sammen med infrastruktur og støttetjenester for håndtering av data, ikke minst for at det skal være kapasitet til å utvikle robuste norske språkmodeller.

I noen kritiske samfunnssektorer mangler det i dag forskningskapasitet og/eller -kvalitet, noe som begrenser mulighetene for effektivt omstillingsarbeid. Dette kan skyldes utilstrekkelig rekruttering til feltet, mangel på tilgang til og tilrettelegging av sektorspesifikke data for forskningsformål, eller mangel på praksis, lederskap og kompetanse når det gjelder å anvende forskning.

Uten at det tas grep for å redusere personalbehovet i særlig personellintensive næringer, som helse og velferd, er det lite rom for økt sysselsetting i øvrig samfunns- og næringsliv. Det må jobbes smartere og ny teknologi må tas i bruk raskt. Nye arbeidsformer og økt digitalisering forutsetter at arbeidsstyrkens kompetanse heves gjennom etter- og videreutdanning. Dette krever et kapasitetsløft ved norske høyere utdanningsinstitusjoner for å ivareta forskningsbasert undervisning.

Med vekst i forskningsinnsatsen i 2026 vil Forskningsrådet:

- styrke innsatsen på den grunnleggende forskningen og stimulere til flere banebrytende forskningsidéer;
- sikre tilgang på moderne og oppdatert forskningsinfrastruktur, øke tungregnekapasiteten og tilrettelegge for åpen tilgang på data for forskning;
- videreutvikle ordninger som fremmer samarbeid og som sikrer at forskningen blir tatt raskere i bruk.

Norges forskningsråd

Besøksadresse: Drammensveien 288

Postboks 564

1327 Lysaker

Telefon: 22 03 70 00

Telefaks: 22 03 70 01

post@forskningsradet.no

www.forskningsradet.no

Publikasjonen kan lastes ned fra

www.forskningsradet.no/publikasjoner

ISBN 978-82-12-04129-5 (pdf)

